

یاری که جایگزین ندارد

اما واقعیت مغفولی که در این هیاهوی مجازی و سینمایی و... باید مورد توجه قرار داد این است که با همه ابزارهای جدید و جذاب در اختیار بشر، کتاب؛ همان که در فرهنگ ما از آن به عنوان یار مهربان یاد می‌شود همچنان جایگزینی ندارد.

به گزارش سایت خبری پرسون، عباس شمسعلی در یادداشتی نوشت: دیروز سی‌وپنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به کار خود پایان داد. نمایشگاهی که هر سال محل مراجعه بخش‌هایی از مردم و اهالی کتاب و قرارگاهی برای تهیه کتاب‌های مورد نیاز اقشار مختلف همچون دانشجویان، طلاب، اساتید و... است. امسال نیز بنا بر خبرها و اعلام مسئولان برگزاری نمایشگاه کتاب، میزان ریالی خرید کتاب افزایشی و استقبال اقشار مختلف خوب بوده است.

اما با توجه به اهمیت مسئله کتاب و کتابخوانی باید این مسئله مهم را فراتر از فضای نمایشگاه و در بطن شرایط جاری جامعه ارزیابی کرد.

متأسفانه از سال‌های گذشته اشکال و نقدی قابل تأمل در خصوص میزان کم سرانه مطالعه در کشورمان مطرح بوده است و همچنان نیز وجود دارد. هرچه زمان گذشته است هم به دلایل مختلف این ضعف بیشتر به چشم می‌خورد.

البته در اینکه ما در جامعه افرادی هر چند در شماری کمتر از انتظار و در اقلیت داریم که رابطه خوبی با مطالعه و کتاب دارند شکی نیست اما سخن از فضای کلی و اکثریت جامعه است که به دلایلی شکاف ارتباط آنها و مطالعه و کتاب روز به روز بیشتر می‌شود.

در کنار ضعف یا ناکافی بودن کار فرهنگی و جریان‌ساز برای ایجاد انگیزه و گرایش به سمت مطالعه و کتابخوانی، به میدان آمدن رقاباتی سرسخت و جذاب برای کتاب همچون اینترنت و فضای مجازی، گوشی‌های تلفن همراه و قوی‌تر شدن رقباتی قبلی همچون سینما و سریال‌های خانگی و تلویزیونی، موضوع گرانی کتاب نیز به دور شدن مردم از کتاب یا به عبارتی دور شدن کتاب از سبد زندگی مردم کمک کرده است.

اما واقعیت مغفولی که در این هیاهوی مجازی و سینمایی و... باید مورد توجه قرار داد این است که با همه ابزارهای جدید و جذاب در اختیار بشر، کتاب؛ همان که در فرهنگ ما از آن به عنوان یار مهربان یاد می‌شود همچنان جایگزینی ندارد.

این نکته مهم را رهبر انقلاب در بازدید سه‌ساعته و فرهنگ‌ساز خود از نمایشگاه کتاب در هفته گذشته مورد تأکید قرار داده و فرمودند: «اعتقاد من این است که همه آحاد مردم در طبقات مختلف سنی و علمی نیازمند به کتاب هستند و هیچ چیزی نمی‌تواند جای کتاب را بگیرد.» ایشان با اشاره به تأثیر فضای مجازی بر موضوع کتابخوانی، خاطرنشان کردند: «نباید فضای مجازی جای کتابخوانی را بگیرد و کتاب باید همواره در سبد خرید و در مجموعه اوقات مردم جای خاص خود را داشته باشد... فعالان فضای مجازی، ترویج کتاب و کتابخوانی را از جمله وظایف خود بدانند و کتاب‌های خوبی را که در زمینه‌های مختلف علمی، ادبیات، تاریخ، هنر، مسائل دینی و اعتقادی منتشر شده و در یک کلام «کتاب‌های مفید» را معرفی و ترویج کنند.»

قطعاً فضای مجازی می‌تواند مزایا و امکانات خوبی هم برای افراد داشته باشد اما شاید یکی از آسیب‌های گسترش فضای مجازی و جایگزین شدن شبکه‌های اجتماعی برای بسیاری از افراد به جای کتاب و مطالعه، ایجاد احساس کاذب دانستن و اطلاع از موضوعات مختلف و بی‌نیازی به مطالعه و کتابخوانی باشد. امروزه بسیاری از افرادی که روزانه ساعت‌های متمادی از وقت و عمر خود را در فضای مجازی می‌گذرانند، به غلط گمان می‌کنند نیازی به مطالعه و انس با کتاب ندارند. این زندگی مجازی و سیر در شبکه‌های اجتماعی باعث شده است بسیاری از این افراد دیگر حتی تمرکز و توان و حوصله مطالعه یک متن چند خطی را هم نداشته باشند.

این آفت که به جان نسل جوان و نوجوان و اقشار مختلف مردم در کشور ما (و طبیعتاً بسیاری از مردم کشورهای دیگر افتاده است)، به قدری جدی است که باید برای اصلاح آن و فرهنگ‌سازی استفاده به اندازه و متناسب با نیاز واقعی از فضای مجازی و همچنین رفتن به سمت مطالعه و کتابخوانی کارهای جدی صورت گیرد. موضوعی که رهبر انقلاب در بازدید اخیرشان از نمایشگاه کتاب در خصوص آن بیان داشتند: «دستگاه‌هایی همچون وزارت ارشاد، سازمان تبلیغات و حوزه هنری باید در زمینه تولید کتاب مناسب برای نسل جوان و «وزارت آموزش و پرورش» و «وزارت علوم» نیز باید در زمینه ترویج کتابخوانی میان نوجوانان و جوانان بیش از پیش تلاش کنند تا هم زمینه کتابخوانی فراهم شود و هم کتاب خوب در اختیار آنان قرار گیرد.»

یکی از کلیدی‌ترین و موثرترین سازوکارهای ترویج کتابخوانی و فرهنگ مطالعه مدارس هستند اما متأسفانه در سال‌های گذشته تاکنون آن‌طور که باید اقدام مؤثری در این زمینه به چشم نمی‌خورد. هنوز زمان زیادی از سال‌های دهه ۶۰ و ۷۰ نگذشته است که در کنار کتابخانه‌های فعال مساجد، کتابخانه مدارس هم بخشی فعال و جذاب برای بسیاری از دانش‌آموزان بود که عضویت در آن و به امانت گرفتن کتاب‌های داستان، علمی، مذهبی، تاریخی و... در کنار درس و فعالیت‌های روزمره به فعالیتی جذاب و رشددهنده برای آنها تبدیل شده بود.

امروزه شاید در کمتر مدرسه‌ای شاهد کتابخانه‌ای فعال، جذاب و جریان‌ساز باشیم و متأسفانه فرمول و تست و کلاس تقویتی جای بسیاری از فعالیت‌های مفید دیگر همچون کتابخوانی را گرفته است.

متأسفانه یکی از آسیب‌هایی که والدین دارای دانش‌آموز به خصوص در دوره ابتدائی با آن روبه‌رو هستند، سوق دادن دانش‌آموزان به سمت اینترنت از سوی برخی معلمان برای یافتن ساده‌ترین مباحث درسی یا پاسخ معمولی‌ترین سؤال‌های کلاسی است. سوق دادن غیرضروری که علاوه بر عادت دادن دانش‌آموز به دستیابی بی‌زحمت به پاسخ‌های درسی و کشتن قدرت خلاقیت و تفکر، با توجه به خطرات زیست مجازی در سنین پایین می‌تواند خطرات جانبی تربیتی هم برای وی داشته باشد. این در حالی است که می‌شود در این مواقع با طراحی هوشمندانه از جمله تدارک کتابخانه‌ای مجهز به کتاب‌های مورد نیاز و فعال در مدرسه، دانش‌آموزان را به سمت کتاب‌های غیردرسی مناسب کشاند و فرهنگ کتابخوانی را در بین آنها تقویت و نهادینه کرد.

برپایی نشاط‌آور مسابقات کتابخوانی در سطح مدرسه و تشویق دانش‌آموزان برای شرکت در آن و یا اختصاص حداقل یک زنگ از فعالیت درسی هفتگی به همخوانی کتاب یا زنگ مطالعه کتاب‌های مفید غیردرسی به شیوه‌های مختلف می‌تواند از جمله راهکارهای مؤثر برای ترویج فرهنگ کتابخوانی در بین دانش‌آموزان و به عبارتی آینده‌سازان کشور شود. در این میان باید مسئولان آموزش و پرورش ایجاد و تجهیز کتابخانه مناسب هر مقطع تحصیلی در مدارس را به طور جدی دنبال کنند و در این راه از امکانات دستگاه‌های مختلف همچون شهرداری‌ها و جذب کمک‌ها و منابع مالی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و کمک خیرین غافل نشوند. وقتی از آثار ترویج جذاب یک فرهنگ در بین دانش‌آموزان صحبت می‌شود می‌توان به ترویج سرودهای مذهبی، ملی و مناسبتی در بین دانش‌آموزان اشاره کرد که در سال‌های اخیر توانسته است به یک الگو در انتقال مفاهیم و ارزش‌ها و معرفی مفاخر ملی و مذهبی بیش از حد تصور مفید واقع شود.

در سال‌های اخیر این نقد مطرح می‌شود که برخی جوانان ما تحت تاثیر شبکه‌های ماهواره‌ای و فضای مجازی به باورها و روایت‌هایی نادرست یا غیردقیق از تاریخ معاصر، تاریخ پهلوی و تاریخ جمهوری اسلامی یا حتی ارزش‌ها گرایش پیدا کرده‌اند، مسئله‌ای که بخشی از آثار سوء آن را در حوادث سال ۱۴۰۱ مشاهده کردیم، اما کمتر گفته می‌شود که تا چه حد منابع مستند و کتاب‌هایی جذاب و سیر مطالعاتی پاسخ‌دهنده به سؤالات و شبهات این جوانان با سازوکاری تسهیل‌شده در اختیار آنها قرار گرفته است؟ چقدر در حوزه حجاب منابع غنی مکتوب از بزرگان ما یا کتاب‌های جذاب و به روز شده از نویسندگان جدید در اختیار دختران جوانی که از فلسفه حجاب بی‌اطلاع هستند و به مسئله حجاب از آن زاویه‌ای نگاه می‌کنند که فلان شبکه ماهواره‌ای یا فلان صفحه اینستاگرامی مروج آن هستند قرار گرفته است؟ اگر می‌خواهیم این کمبودهای ناشی از غفلت به‌خوبی پر شود، باید به سمت ترویج فرهنگ کتابخوانی در بین نوجوانان و جوانان برویم.

رهبر انقلاب که خود از الگوهای برتر کتابخوانی و ترویج فرهنگ مطالعه هستند در جریان بازدید اخیر از نمایشگاه کتاب یکی از نیازهای جدی برای نسل جوان را تولید کتاب در زمینه شرح قضایا و حوادث گوناگون دانستند و فرمودند:

«در زمینه قضایایی همچون مشروطیت، دفاع مقدس، «انقلاب اسلامی» و شخصیت برجسته و کم‌نظیری همچون امام(ره) یا کتاب مناسب وجود ندارد و یا کتاب «خواندنی» بسیار کم است که باید در این موضوعات تولید کتاب مناسب برای نسل جوان انجام گیرد.»

مسئله گرانی کتاب هم واقعیتی غیرقابل انکار است که باید فکری برای آن کرد تا این مانع هم از سر راه دوستداران کتاب یا دور ماندگان از یار مهربان برداشته شود. در این راه خوشبختانه اقداماتی همچون خودکفایی تامین کاغذ از سوی دولت و گسترش دامنه فعالیت نهاد کتابخانه‌ها به شهرهای دوردست انجام شده است و باید با حمایت بیشتر از ناشران و اختصاص یارانه فرهنگی به کاهش قیمت تولید و عرضه کتاب و محرومیت‌زدایی در حوزه عدالت دسترسی به کتاب در مناطق محروم بیشتر نیز توجه شود. اما در خصوص گلایه گرانی کتاب از طرف خانواده باید گفت گاه خانواده‌هایی چندین میلیون تومان برای خرید یک کنسول بازی برای فرزندشان هزینه می‌کنند یا در هفته یا ماه چندین برابر قیمت

یک کتاب خوب برای خرید فست فود و تنقلات مورد درخواست فرزندانشان و موارد ضروری و غیرضروری دیگر هزینه می‌کنند اما به خرید کتاب که می‌رسند به بهانه گرانی از خرید محصولی که غذای روح و کمک‌کننده به رشد فکری فرزندشان است خودداری می‌کنند.

نکته مهم دیگر اینکه در نمایشگاه کتاب یا در سطح عرضه کتاب، در کنار انتشار کتاب‌های علمی، تحقیقی، غنی و جذاب و کاربردی در حوزه‌های مختلف، به وفور شاهد انتشار کتاب‌هایی کم‌اثر، غیرمفید با محتوایی تکراری و بدون طرح مبحثی جدید هستیم. در شرایطی که بحث گرانی کاغذ و برخی کمبودهای دیگر مطرح است، کاش نظارتی در خصوص ارزش محتوایی کتاب‌های عرضه شده هم وجود می‌داشت.

نکته پایانی اینکه، ارزش علم و مطالعه و کتابخوانی در فرهنگ ایرانی - اسلامی ما مورد توجه بوده است و در کشوری برخوردار از فرهنگی تا این حد غنی و با پشتوانه عظیم فرهنگی که دانشمندان و بزرگان آن مروجان علم و فرهنگ در سطح جهان بوده‌اند و هستند، غفلت از مطالعه و فرهنگ کتابخوانی زیبنده نیست.